

YENİDEN AMAÇLANDIRMA VE KENDİN YAP ÜRÜN TASARIMINDA DOĞAL BOYA KULLANIMI

Menekşe Suzan TEKER¹, Ahsen GÜNBULUT²

ÖZ

Var olan bir ürüne, bazı dönüşümler uygulayarak ürün için yeni veya ikinci bir yaşam yaratılması anlamına gelen yeniden amaçlandırma kavramı, daha çok savaş dönemlerinde nüfusun, ürün veya malzeme sıkıntısı çektiği dönemlerde ortaya çıkmıştır. Yeniden amaçlandırmanın süreçleri düşünüldüğünde özellikle uygulama aşamalarında kendin yap ürünlerle benzer özellikler gösterdiği görülmektedir. Kendin yap ürün tasarımları ev dekorasyonundan, tekstile, bahçe düzenlemesinden, çocuk etkinliklerine kadar birçok farklı alanı kapsamaktadır. Tekstil malzemeleri üzerinden kendin yap ürün tasarımları oldukça geniş bir yelpazede fikirler sunarken yaklaşık 15 yıl önce başlayan doğal boyalı kendin yap ürün kitleri günümüzde oldukça popüler bir hale gelmiş ve insanlar doğal boyaları hobi amaçlı da olsa evlerine dahil etmeye başlamışlardır. Bu bilgiler doğrultusunda kişileri, tasarım, üretim ve kullanım aşamalarında sürece dahil edebilmek, doğal boyaları gündelik uygulamalar olarak evlere sokabilmek ve yeniden amaçlandırma ile sadece alıcıya sunulan ürünleri değil ellerindeki mevcut ürünleri de değerlendirebilecekleri fikirler vermek bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaçla çalışma konusuna yönelik tasarlanan doğal boyalı kendin yap ürün kitinin içerisinde doğal boya bitkisi, süzme işlemi için bir parça tül bent boyama işlemleri ve işlemlerde kullanılacak malzemelerle ilgili kısa bilgilerin yer aldığı kullanım kılavuzu ve bir adet şap ile mordanlanmış %100 pamuklu kumaştan birincil ve ikincil kullanım amaçlarına uygun tasarlanmış tekstil ürünü bulunmaktadır. Kullanıcının isteğine göre düz veya bağlama yöntemleri ile boyanabilen bluzun, sonrasında çantaya dönüşerek yeni bir amaçla kullanıma sunulması planlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kendin yap, doğal boya, yeniden amaçlandırma, ürün tasarımı

¹Yrd. Doç., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü, mesinal(at)hotmail.com

²Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı, ahsen_uysal(at)hotmail.com

USAGE OF NATURAL DYE BY DO IT YOURSELF PRODUCT DESIGN AND REPURPOSEN

ABSTRACT

The concept of repurpose which means creating a new or second life for a product by applying some transformations to an existing product has emerged during periods when the population suffered products or materials during the war periods. When the processes of repurpose are considered it appears that they have similar characteristics to those of do -it yourself products, especially at application stages. Do-it-yourself product designs include different area from home decor to textiles, gardening to children's activities. While do-it- yourself product designs through textile materials offer ideas in a wide area, natural dyes do-it-yourself kits, which started about 15 years ago, have become very popular nowadays, and people have started to incorporate natural dyes into their homes even for hobby purposes. In the direction of this information, it is the main purpose of this work to include people in the process of design, production and use, to introduce natural dyes into everyday practices and to give them ideas with repurpose evaluate not only the products which offered to the buyer but also existing products in their hands. For this purpose, natural dyes do-it-yourself kits have designed for subject of study has natural dye plant, a piece of tulle for filtration, instruction manual for the dyeing process and information on the materials to be used in the process and a women's blouse which designed for primary and secondary usage purposes from a 100% cotton fabric that mordanted with alum. It is planned that the blouse which can be dyed directly or tie-dye methods according to the user's request, will be turned into a bag afterwards and used for a new purpose.

Keywords: do it yourself, natural dye, repurpose, product design

Teker, Menekşe Suzan ve Günbulut, Ahsen. “Yeniden Amaçlandırma ve Kendin Yap Ürün Tasarımında Doğal Boya Kullanımı”. *ulakbilge* 5. 19 (2018): 2231-2243

Teker, M.S. ve Günbulut, A. (2017). Yeniden Amaçlandırma ve Kendin Yap Ürün Tasarımında Doğal Boya Kullanımı. *ulakbilge*, 5 (19), s.2231-2243.

Giriş

Belli bir amaç doğrultusunda üretilmiş bir nesnenin yıpranması, özelliğini veya önemini kaybetmesi gibi nedenlerden ötürü, nesnenin yeni bir amaç yüklemek olarak tanımlanan yeniden amaçlandırma kavramı İngilizce’de “repurpose” olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde çok yaygın olan bu uygulama, kişilerin nesneleri gözden çıkarmaya başladıktan sonra, başlangıçta öngörülmemiş olan amaçlara dönüştürmesidir (Aguirre,2006: 7).

Ülkelerdeki sosyo-ekonomik sıkıntıların olduğu dönemlerde, yeniden amaçlandırılmanın yaygın biçimde ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. 1930 ve 1940'larda Büyük Bunalım ve İkinci Dünya Savaşı'nın zorlu şartlarında yaşama deneyimi, insanlara sınırlı sayıdaki tekstil ürünlerinin kullanımlarını uzatmak için özenle korumalarını öğretmiştir (Turner, 2011: 1). İkinci Dünya Savaşı sırasında çatışmaya giren ülkelerin sayısı artmaya başladıkça Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya ve Amerika'da hükümetler tarafından sivil kıyafetlerin tüketimine kısıtlama getirilerek, az sayıdaki kaynaklar askeri ihtiyaçlar için kullanılmıştır. Bir başka zorluk, Japonya'nın işgal ettiği bölgelerde yetişen ipek ve kauçuk gibi kaynakların artık müttefik ülkeler tarafından kullanılamaması olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında (1939 - 1945), yeni kıyafet satın almayı kısıtlayan kemer sıkma politikaları, kıyafetlerin ömrünü uzatacak yeniden kullanım ve yeniden amaçlandırma gibi yaratıcı yöntemleri bulmaları için insanlara ilham kaynağı olmuştur. Bu konuyla ilgili olarak savaş sonrası dönemde hemen yayına giren “GuterRatfurHausundKleid”(Konut ve Giyinme Konusunda İyi Tavsiyeler) isimli dergi, okuyucusuna üniformalardan çocuk kıyafetleri yapılması için hazır kalıplar sunmuştur (Aguirre, 2006: 7).

Aynı şekilde 1920’den 1960’lı yıllara kadar Amerika’da kırsalda yaşayan kadınlar için tekstillerin sürekli olarak yeniden amaçlandırılması gündelik hayatın bir parçası olmuştur. Pamuk, yem ve un taşımada kullanılan çuvallar, yeniden amaçlandırılan tekstil ürünlerinin en önemli kaynağını oluşturmuştur (Adrosko, 1992). Firmalar popülerlik kazanan bu çuvalları, “kasıtlı yeniden amaçlandırma” sürecini kolaylaştırmak üzere desenli olarak tasarlamışlardır (Fotoğraf 1-2). Firmaların tasarımcıları, tekstil ürünlerini yeniden işleme sürecinde çok önemli rol oynamışlardır. Çok sayıda kadın bu çuvallardan iç çamaşırları, ev eşyaları, elbiseler, gömlekler, etekler, bluzlar ve önlükler yaparak ihtiyaçlarını karşılamışlardır (Jones&Park, 1993: 91). Giysiler yıprandıktan sonra yeniden amaçlandırılarak yorgan, battaniye gibi başka ürünlere dönüştürülmekteydi (<https://www.littlethings.com/flour-sack-dresses/>).

Fotoğraf 1-2. Amerika’da kıyafet dönüşümü için tasarlanan desenli çuvalar

Kaynak: <https://www.littlethings.com/flour-sack-dresses>, erişim tarihi:16.11.2017

Yeniden amaçlandırmanın süreçleri düşünüldüğünde kendin yap ürünlerle özellikle uygulama aşamalarında benzer özellikler gösterdiği görülmektedir. 1950 ve 1960’lı yıllarda, teknik açıdan düşünebilen bireylerin, kendi ürünlerini “do-it-yourself” kitlerinden yaptıkları sık rastlanan bir durumdur. Bu kitler genellikle kalitede ticari ürünlerle karşılaştırılabilecek nitelikte ve maliyet açısından da oldukça ucuzdur. Kitlerin uygulama aşamasında kişi, sanayideki işlem süreçlerini ve araçlarını daha küçük bir ölçekte kullanmaktaydı. Herhangi bir elektronik cihazın üretim aşamasına dahil olma imkanı tanıyan kitler, maalesef kişiye fazla esneklik ve yaratıcılıklarını kullanma fırsatı vermemektedir. Günümüzde ise artık bu süreçlere dahil olmakta imkansız hale gelmiştir. Kapalı kutu sistemler ve yazılımlarla, kullanıcı tek bir yöne veya uygulamaya kanalize edilmekte ya da seçenekleri kısıtlanmaktadır. İşte bu noktada, yeniden amaçlandırmadaki en önemli fark ortaya çıkmaktadır. Kişinin tasarım aşamasını da kendisinin yaptığı, üretim aşamalarına istediği şekilde müdahale edebildiği bir uygulama alanı sunmaktadır.

Kendin yap ürün tasarımları ise ev dekorasyonundan, tekstile, bahçe düzenlemesinden, çocuk etkinliklerine kadar birçok farklı alanı kapsamaktadır. Kendin yap ürün tasarımlarında malzemelerin, araç-gereçlerin ve yönlendirmelerin yer aldığı kitlerin yanı sıra yalnızca tasarım fikirlerine yer verilen örnekler de bulunmaktadır. Özellikle geri dönüşüm, geri kazanım, yeniden kullanım ve yeniden amaçlandırma sistemlerini destekleyen tasarımlar karşımıza çıkmaktadır. Bütün bu tasarımların içerisinde tekstil malzemeleri üzerinden kendin yap ürün tasarımları oldukça geniş bir yelpazede fikirler sunmaktadır. Son yıllarda hobi grupları, tasarımcılar, geleneksel boya ve baskı ustaları, sivil toplum kuruluşları, müzeler, akademik enstitüler, araştırma kurumları/laboratuvarları ve sanayiciler doğal boyaların kullanımını arttırmıştır (Gulrajani, 2001: 191-192). Yaklaşık 15 yıl önce başlayan doğal boyalı kendin yap ürün kitleri günümüzde oldukça popüler bir hale

gelmiş ve insanlar doğal boyaları hobi amaçlı da olsa evlerine dahil etmeye başlamışlardır. 2009 yılında doğal boya konusunda uzman Michele Wipplinger'ın kurduğu "The Earthues" firmasının indigo boya kiti görülmektedir (Fotoğraf 3). Daha sonrasında daha da geliştirilen bu kit içerisinde doğal indigo, çamaşır sodası, tiyoüre dioksit, deri tutkalı, eldiven, maske ve talimatname bulunmaktadır (Recker, 2009). Doğal boyalı kendin yap ürünlerin başlangıcı sayılabilecek bu tarz ürünler günümüzde oldukça yaygınlaşmıştır.

Fotoğraf 3. The Earthues firmasının "Indigo Dye Kit"

Kaynak: http://www.earthues.com/natural_dyes/natural_dye_kits, erişim tarihi:16.11.2017

Hindistan menşeli "EcohoY" firması da yine kendin yap doğal boya kiti üretmektedir. Kırmızı ve sarı renk için iki farklı kit sunun firma, dünyanın hemen hemen her yerine ürün satışı yapabilmektedir. Fotoğraf 4'te görülen kırmızı kit içerisinde Rubiaceae familyasına ait *Rubia cordifolia* bitkisi toz halde bulunmaktadır.

Fotoğraf 4. Ecohoy firmasına ait “Madder Red DIY Kit”

Kaynak:<https://www.ecohoy.com/kids/fun-while-learning/do-it-yourself-diy-kits/av-diy-red.html>,
erişim tarihi:15.11.2017

Türkiye’de ise durumun biraz daha geriden geldiği görülmektedir. Kullanım olarak yaygın olsa da doğal boyalı kendin yap ürün tasarımları üretim anlamında bulunmamaktadır. Kişileri, tasarım, üretim ve kullanım aşamalarında sürece dahil edebilmek, doğal boyaları gündelik uygulamalar olarak evlere sokabilmek ve yeniden amaçlandırma ile sadece alıcıya sunulan ürünleri değil ellerindeki mevcut ürünleri de değerlendirebilecekleri fikirler vermek bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Yöntem

Doğal boyalı kendin yap ürün kitinin içerisinde doğal boya bitkisi, süzme işlemi için bir parça tülbent (Fotoğraf 10), boyama işlemleri ve işlemlerde kullanılacak malzemelerle ilgili kısa bilgilerin yer aldığı kullanım kılavuzu (Fotoğraf 12) ve bir adet şap ile mordanlanmış %100 pamuklu kumaştan birincil ve ikincil kullanım amaçlarına uygun tasarlanmış kadın bluzu (Fotoğraf 5) yer almaktadır. Bluzun, sonrasında çantaya dönüşerek yeni bir amaçla kullanıma sunulması planlanmıştır. Ön mordanlama yöntemi ile uygulanan doğal boyama işleminin, mordanlama aşamasının üretim sürecinde tasarımcı tarafından yapılması kullanıcıya büyük bir kolaylık sağlayacaktır.

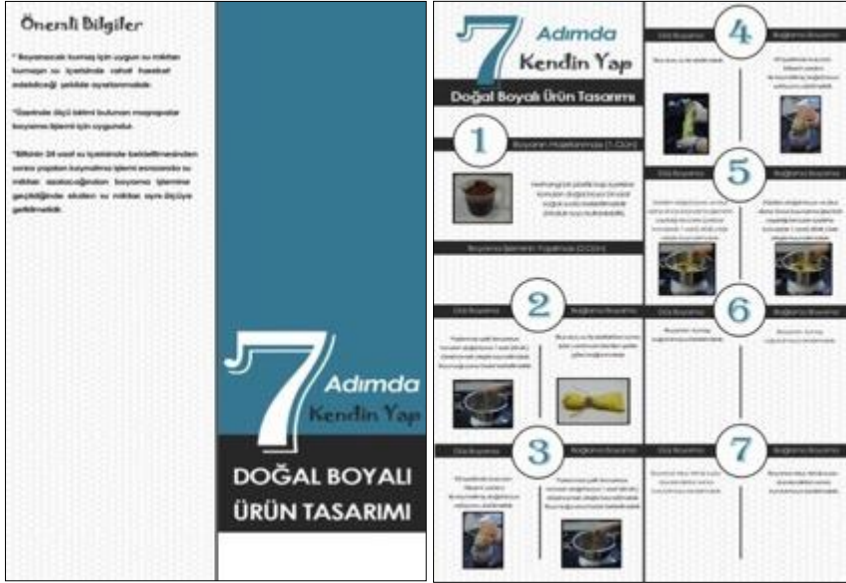
Fotoğraf 5-6-7. Kit içerisinde yer alan bluzun ön, yan ve arka görünüşleri
Kaynak: Günbulut,2017

Fotoğraf 8-9. Kit içerisinde yer alan ezentere ve kökboya bitkileri
Kaynak: Günbulut,2017

Fotoğraf 10-11. Kit içerisinde yer alan süzme tülbendi ve çanta ipi
Kaynak: Günbulut,2017

Fotoğraf 12. Kit içerisinde yer alan kullanma kılavuzu

Kaynak: Günbulut,2017

Ürün tasarımında kullanılan kumaşlar, doğal boya bitkisinin boyama yöntemine uygun olarak mordanlı ya da mordansız olarak hazırlanarak kullanıcıya hazır halde sunulacaktır. Çalışmada ezentere (*Daphne oleoides*) ve kökboya (*Rubia tinctoria*) bitkileri kullanılmıştır. Bluz öncelikle ezentere bitkisi ile desensiz olarak boyanmış (Fotoğraf 13) ardından kit içerisindeki ipler yardımı ile bağlama boyama yöntemiyle kökboya bitkisi kullanılarak ikinci boyama işlemi yapılmıştır (Fotoğraf 15). Her iki boyama yöntemi sonunda istenilen zamanlarda bluzun iki kol ağzında yer alan ipler büzülerek ve yaka kısmında bulunan fermuar kapatılarak bluz, çanta şekline dönüştürülebilmektedir (Fotoğraf 14 ve 16). Bluzun etek kısmında yer alan ipler sayesinde çantanın omuz askısı oluşturulmaktadır. Kol ağzında ve etek kısmında bulunan ipler istenildiği takdirde çıkartılabilmektedir.

Fotoğraf 13-14. Ezentere bitkisi ile boyanmış bluz ve çantaya dönüşmüş hali
Kaynak: Günbulut,2017

Fotoğraf 15-16. Kökboya bitkisi ile bağlama boyama yönteminde boyanmış bluz ve çantaya dönüşmüş hali
Kaynak: Günbulut,2017

Kitler, kullanıcının tercihiine göre çeşitli şekillerde tasarlanabilmektedir. Örneğin, tek bir bitki ile iki boyama yapılabileceği gibi (önce bağlama sonra düz boyama) bitki sayısı artırılarak hem renk hem de desen seçeneği çoğaltılabilir.

Çalışma için tasarladığımız ürün kitinin uygulama adımları aşağıda detaylı olarak açıklanmaktadır. Adımlar, düz boyama ve bağlama boyama ile yapılacak

uygulamalar için değişiklik göstermektedir. Bitkinin boyamaya hazırlanması ve uygulama aşamaları iki günde gerçekleştirilmektedir.

1. Aşama : Boyanın Hazırlanması (1. Gün)

Herhangi bir plastik kap içerisine konulan bitkiler 1,5 lt su içerisinde 24 saat bekletilmelidir. Musluk suyu ya da arıtma suyu kullanılabilir.

2. Aşama: Boyanın Kaynatılması (2. Gün)

24 saat bekletilen karışım boyama işleminin de yapılabileceği bir paslanmaz çelik tencere içerisinde 1 saat (60 dk.) kaynatılmalıdır. Boya soğuyana kadar bekletilmelidir.

Düz Boyama

3.Aşama (2.Gün) Kit içerisinde bulunan tülbent yardımı ile kaynatılmış doğa boya solüsyonu süzülmalıdır.

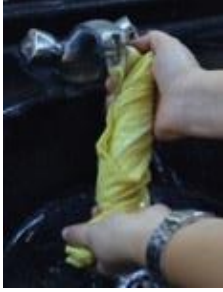
Bağlama Boyama

Bluz, duru su ile ıslatıldıktan sonra ipler yardımı ile istenilen şekle göre bağlanmalıdır.

**4.Aşama
(2.Gün)**

Bluz duru su ile ıslatılmalıdır.

Kit içerisinde bulunan tülbent yardımı ile kaynatılmış doğa boya solüsyonu süzülmalıdır.

**5.Aşama
(2.Gün)**

Süzülen doğal boya ve bluz daha önce kaynatma işleminin yapıldığı tencere içerisine konularak 1 saat(60 dk.) kısık ateşte kaynatılmalıdır.

Süzülen doğal boya ve bluz daha önce kaynatma işleminin yapıldığı tencere içerisine konularak 1 saat(60 dk.) kısık ateşte kaynatılmalıdır.

**6.Aşama
(2.Gün)**

Boyanan kumaş soğutulmaya bırakılmalıdır.

Boyanan kumaş soğutulmaya bırakılmalıdır.

**7.Aşama
(2.Gün)**

Boyanan bluz, temiz suyla durulandıktan sonra kurutulmaya bırakılmalıdır.

Boyanan bluz, temiz suyla durulandıktan sonra kurutulmaya bırakılmalıdır.

Tablo 1. Bitkinin boyamaya hazırlanması ve uygulama aşamaları

Kit içerisinde kullanım kılavuzunda bulunan önemli bilgiler kısmında aşağıdaki bilgiler yer almaktadır:

- Boyanacak kumaş için uygun su miktarı kumaşın içerisinde rahat hareket edebileceği şekilde ayarlanmalıdır.
- Üzerinde ölçü birimi bulunan maşrapalar boyama işlemleri için uygundur.

- Bitkinin 24 saat su içerisinde bekletilmesinden sonra yapılan kaynatma işlemi esnasında su miktarı azalacağından boyama işlemine geçildiğinde eksilen su miktarı aynı ölçüye getirilmelidir. (Çalışmada yapılan boyama işleminde 1,5 litre su içerisinde bekletilen bitki kaynatılıp süzildükten sonra üzerine su eklenilerek 1,5 litreye tamamlanmıştır. Bu işlemler esnasında 1,5 litrelik masrapa kullanılmıştır.)

Sonuç

Temel yapısına bakıldığında doğal boya, kendin yap ürün tasarımı için uygun bir uygulama alanıdır. Birçok farklı ve özgün desenlendirmenin yapılabilirdiği bağlama boyama yöntemi kendin yap ürün kullanıcılarını büyük ölçüde cezbetmektedir. Kendin yap ürün tasarım kitleri genel anlamda kişiye belirgin yönlendirmeler ile sonucu sınırlı tasarım imkanı sunarken, yaratıcılığı sınırlandıran bu kitlere yeniden amaçlandırmaya uygun doğal boyalı ürün tasarımı ile farklı bir bakış açısı getirmeye çalışılmıştır. Ayrıca doğal boyaların gündelik uygulamalarla evlere girebilmesi ile birlikte kullanıcılar tarafından gerek çevreye gerekse insan sağlığına duyarlı doğal boya konusunda farkındalığın artacağı düşünülmektedir.

Bu amaçlar doğrultusunda ortaya çıkacak ürün tasarımları için hem bitki sayıları hem de düz ya da bağlama gibi boyama yöntemleri, renk ve desen konusunda tasarım seçeneklerini çoğaltabilmektedir. Bu çalışmada örnek olarak bir adet kendin yap doğal boyalı ürün tasarım kiti hazırlanmıştır. Boyama işlemi için ezentere (*Daphne oleoides*) ve kökboya (*Rubia tinctoria*) bitkileri seçilmiştir. Kit içerisinde yer alan bluz öncelikle ezentere bitkisi ile desensiz olarak boyanmış ardından bluze ait ipler yardımı ile bağlama boyama yöntemiyle kökboya bitkisi kullanılarak ikinci boyama işlemi gerçekleştirilmiştir. Kit içerisinde yer alan kullanım kılavuzu ile düz ve bağlama boyama ile ilgili uygulama adımları görsellerle desteklenerek açıklanmıştır. Ayrıca, kılavuzda önemli bilgiler başlığı altında boyama sırasında gerçekleşmesi beklenen durumlara karşı kullanıcılara yönelik bilgilendirme de yapılmaktadır. Diğer var olan doğal boya kitlerinden farklı olarak yeniden amaçlandırılabilen bir bluz tasarlanmıştır. Bluzun iki kol ağzında yer alan ipler büzülerek ve yaka kısmında bulunan fermuar kapatılarak bluz çanta şekline dönüştürülebilmesi bluz işlevsellik kazandırmıştır. Doğal boyalarda olduğu gibi çevreye duyarlılık bağlamında bluzun istenilen zamanlarda çantaya dönüşmesi yoluyla kullanım süresi uzatılmış ve olabildiğince atıl duruma gelmesi engellenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma, sadece doğal boya kitleri ile sunulan hazır ürünleri değil kullanıcının, elinde var olan ürünleri de farklı şekillerde değerlendirebilmesini sağlayarak sürdürülebilir moda kavramına yönelik tasarımların ortaya çıkarmasına yardımcı olması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

Adrosko, R. (1992). The Fashion's In The Bag: Recyclingfeed, Flour, And Sugar Sacks During The Middle Decades Of The 20th Century. *Textile Society of America Symposium Proceedings*, 129-138.

Guljarani, M. L. (2001). Present Status of Natural Dyes. *Indian Journal of Fibre&Textile Research*, Vol.26, 191-201.

Jones, L. A. ve Park, S. (1993). From Feed Bags to Fashion. *Textile History*, 24(1), 91-103.

Recker, K. "Getblue At Home: Do It Yourself Indigo", *Hand/Eye Magazine*, (31 May 2009) <http://handeyemagazine.com/content/get-blue-home-do-it-yourself-indigo>

Turner, N. (2011). Deprivation Fashion. *Duck Journal for Research in Textiles and Textile Design*, 2, 1–21.

İnternet Kaynakça

<https://www.littlethings.com/flour-sack-dresses>, erişim tarihi: 16.11.2017

http://www.earthues.com/natural_dyes/natural_dye_kits, erişim tarihi: 16.11.2017

<https://www.ecohoy.com/kids/fun-while-learning/do-it-yourself-diy-kits/av-diy-red.html>, erişim tarihi: 15.11.2017